

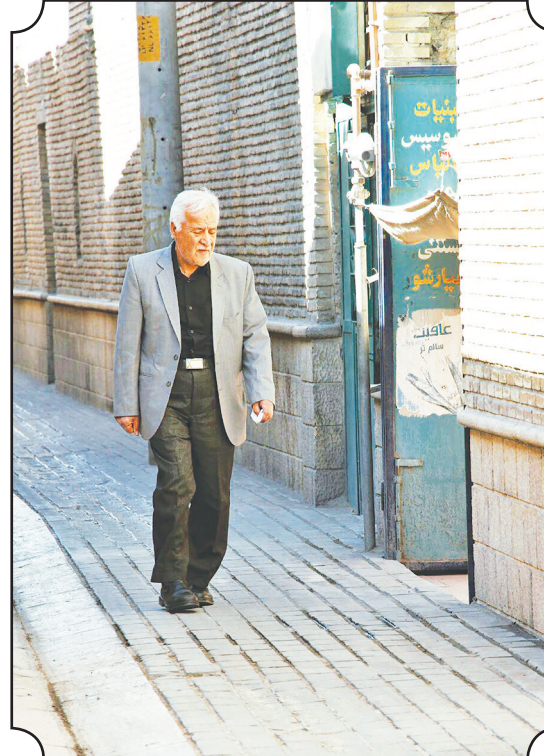
حمیدرضا شیبانی / پژوهشگر ملی شهرسازی

گذر از واژه یک شهر

مؤلفه‌های هویت کالبدی شهر که شامل مواردی از قبیل مؤلفه‌های طبیعی هویت شهر، مصنوع هویت شهر و انسانی هویت شهر است. از آنجا که شهر من «شیراز»، شهری است که در آن حیات و سرزندگی جریان دارد و به راحتی می‌توان از هر گوشه‌اش سلامی کرد به حضرت دل، حضرت شاهچراغ(ع) و زیر سایه‌اش گذران عمر کرد، در این نوشتار به بررسی مؤلفه هویت کالبدی در شهر شیراز خواهیم پرداخت.

در گذر زمان که به مفهوم شهر و اندیشه شهر پی بردم با تمام وجود سعی داشتم شهرم را دوست داشته باشم. شیراز شهری به اندیشه‌های تاریخ، شهری که در آن ملاصدرا، حافظ، سعدی، سیبویه و... زیست کرده که خودی مبنی بر خاستگاه تمدن و فرهنگ ایران است. چگونه می‌توان در این دیار نفس کشید؛ اما در حفظه نگهداری و ترویج هنر، فرهنگ و تاریخ آن تلاش نکرد.

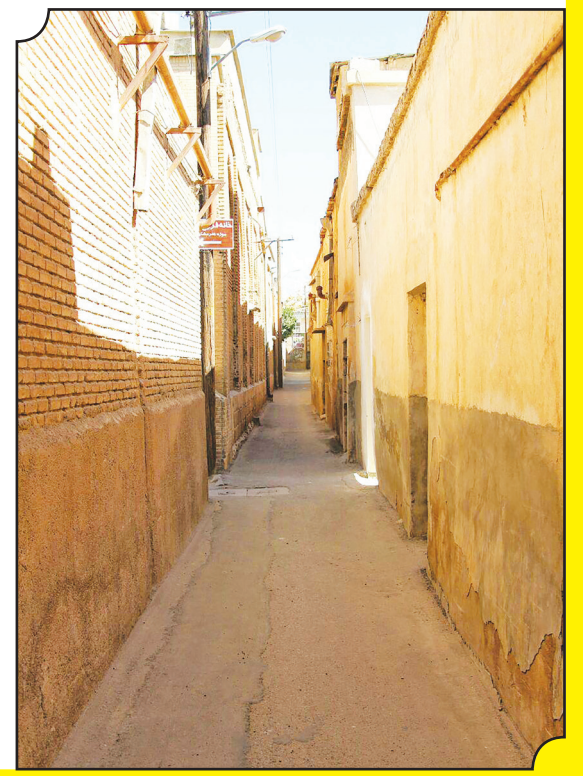
از آنجا که یکی از مؤلفه‌های طبیعی هویت شهر، جایگاه کلی طبیعی را که همان طول و عرض جغرافیایی آن شهر و شاخصه‌های وابسته را تعریف می‌کند، شهر شیراز با قرارگیری در منطقه کوهستانی زاگرس و همچنین دارا بودن آب و هوای معتدل، گرم و خشک است. اما ساختار طبیعی آن بر بستر رودخانه خشک است. شیراز از نظر مؤلفه‌های حوزه‌ای و ساختی طبیعی که عمدتاً به بررسی تنوع خاک، پوشش گیاهی و سرریز حوضه‌ها می‌شود. پوشش گیاهی باغات قصرالدشت در شمال و شمال غرب شیراز، نازنجستان‌ها و درختان سرو که در گستر شهر چشم‌نوازی می‌کند را در برمی‌گیرد.

قسمتی از بهشت در رنگ‌های پاییزی درختان باغات قصرالدشت می‌توان دید. مؤلفه‌های طبیعی با عوامل انسانی معاصر کمی در بفرنج و نسیان به سر می‌برد و امید به آنکه عمران و آبادانی خدشهای بر پیکره مؤلفه‌های طبیعی شهر وارد نکند.

وقتی صحبت از مؤلفه‌های مصنوع هویت شهر می‌شود یادمان به منظر عمومی، ساختارهای شاخص، عناصر تاریخی، تک بناهای شاخص شهری و... را در بر می‌گیرد.

منظر عمومی شهر شیراز عمدتاً حاصل از دید پرنده می‌شود، خیابان‌های شطرنجی (ارگانیک)، مشاهده دشت شیراز از شکاف کوه که در میان آن گنبدی پوشیده از کاشی‌های رنگین نمایان است و بعد از حصار، برج و باروی شهر و بعد باغ‌های اطراف

شهر که درختان سرو زیبا در آن خودنمایی می‌کند و سپس تنگه الله اکبر و دروازه قرآن. شاخص‌های کانونی و نقطه‌ای شهر که همان میدان، دروازه‌ها، پارک‌ها و... می‌باشد: میدان توپخانه، میدان مشق، تکیه هفت تنان، تکیه چهل تنان، مدرسه خان، مسجد جامع عتیق، مسجد نو اتابکان، مسجد وکیل و جلوخان را شامل می‌شود که در کنار آن شاخص‌های خطی-نقطه‌ای تاریخی و کالبدی مانند گنبدی‌های علی ابن حمزه، شاهچراغ(ع)، آستان سیدعلاءالدین حسین(ع) می‌باشد. و زمانی که به تک بناهای شاخص در شهر شیراز می‌رسیم تعداد آن‌ها بسیار زیاد، کافی است در پهنه تاریخی شیراز قدم بزنیم. شاخصه توده، حوزه‌ها و فضاهای شاخص شهری در دو قسمتی محلات حیدری و محلات نعمتی قابل توضیح است.

اما مهم‌ترین مؤلفه، مؤلفه‌های انسانی هویت شهر است که نیاز آن بیش از هر زمانی احساس می‌شود. تبار و نیاکان شیراز مردم فارس هستند که آداب و رسوم آن‌ها، حیات فرهنگی اجتماعی مردم، فعالیت‌های هنری و تجاری مردم، بوی بهارنارنج در سطح شهر را می‌توان مثال زد. اگر موضوع مورد نوشتار را بخواهیم با نگاه به تأثیرات فرهنگی بر هویت شهر بررسی کنیم، عظیم‌ترین جاودانه‌ترین اثرات تاریخ و تمدن ایران در فارس است. شیراز همان‌گونه که در ابتدای متن بیان شد شهر مشاهیر ادبیات، فلسفه و علم بوده است. خاستگاه موسیقی سنتی و اصیل ایرانی فارس است. آثار فرهنگی و تاریخی فارس و شیراز فقط در یک بازه زمانی یا یک دوره مطرح نبوده بلکه در تمامی ادوار تاریخی از هخامنشیان تا قرن معاصر از مهم‌ترین نقاط ایران و کل منطقه است.

شاخص‌ها و معیارهای شهر سالم

بعسد از انقلاب صنعتی جمعیت شهری جهان افزایش یافت. همین امر باعث ظهور و شکل‌گیری شهرهای میلیونی در گستره جهان گردید که بیشتر این جمعیت را روستائیان مهاجر و فقیری تشکیل می‌دادند که در جست‌وجوی کار به سمت شهرها حرکت کردند. افزایش فقر در شهرها، دسترسی ناکافی به مسکن و خدمات اصلی شهری، بیگانگی شهروندان از یکدیگر، ایجاد زاغه‌ها و مسکن‌های غیرقانونی، سیستم حمل و نقل ناکافی و نارسایی امکانات اصلی شهری، آلودگی‌های محیطی و غیره نتیجه همین رشد سریع شهرنشینی در کشورهای جهان است که گریبانگیر مجتمعات زیستی شده و سلامت جوامع شهری را به خطر انداخته است.

دغدغه‌ها و نگرانی‌های ناشی از این مسائل، متخصصین امور شهری را بر آن داشت تا تمهیداتی جهت مهار این بحران بیاندیشند. یکی از این تمهیدات نظریه «شهر سالم» می‌باشد که اول بار توسط سازمان بهداشت جهانی و در دهه ۱۹۸۰ مطرح شد. در ایران نیز اندیشه شهر سالم در (نخستین سمپوزیوم شهر سالم) که در آذرماه ۱۳۷۰ در تهران برگزار شد مطرح و مورد بررسی کارشناسان، صاحب نظران و مسئولان سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی کشور قرار گرفت. نتیجه بررسی کمیته‌های کارشناسی جمع‌بندی و در بیانیه پایانی، سمپوزیوم در ۱۷ بند ارائه شد. تشکیل شورای عالی سالم‌سازی هوا، شورای عالی فضای سبز و شورای عالی حمل و نقل و ترافیک شهری از جمله پیشنهاداتی هستند که جهت ایجاد ساختار مناسب برای همکاری‌های بین بخشی سازمان‌ها در سطح ملی ارائه شدند. سرانجام در اسفندماه سال ۱۳۷۱ (ستاد شهر سالم) تهران به‌عنوان ساختار هماهنگ کننده همکاری‌های بین بخشی و مشارکت‌های مردمی و با همت شهرداری تهران افتتاح شد.

منظور از شهر سالم محیطی شهری است که در آن مؤسسات آموزشی، مؤسسات بهداشتی، مؤسسات حقوقی، حمل و نقل، نظام جمع آوری زباله، فضای سبز کافی، تراکم مناسب جمعیت، دور نگهداشتن مراکز صنعتی از شهر و نظیر آن، رعایت شده باشد. در شهر سالم امکانات رفاهی، تفریحی، ورزشی، فرهنگی و... به یک شکل متوازن و همگن توزیع گردیده است و محلات مختلف از لحاظ برخورداری تفاوت‌های معنی داری با هم ندارند. شبکه بهداشت و درمان شهر سالم، دقیق و کار آمد است. در یک جمله شهر سالم محیط و محلی است که ساکنین یا شهروندان آن احساس آرامش، آسایش و امنیت می‌نمایند، معضلی نیست که به‌صورت مداوم آن‌ها را بیازارد و قادر به حل آن نیز نباشند.

در خصوص شاخص‌ها و معیارهای شهر سالم می‌توان به‌طور تیتروار به این موارد اشاره کرد: عدم آلودگی‌های زیست محیطی، هوای پاک جهت تنفس انسان‌ها، آب پاک جهت آشامیدن، شهری به دور از آلودگی‌های صوتی و بصری، شهری به دور از ترافیک و تنش‌های شهری و شهری امن. در واقع هر ویژگی و معیاری که بتواند شهر را به محیطی زیست‌پذیر برای انسان‌ها تبدیل کند از ویژگی‌های شهر سالم است.

از آنجا که برنامه‌ریزی شهری نقش اصلی و تعیین‌کننده در کاهش سطوح آلودگی و افزایش کیفیت زندگی در شهرها ایفا می‌کند، بنابراین کیفیت شرایط زندگی و رفاه ساکنان در شهرها یکی از اهداف اصلی در سیاست‌گذاری برنامه‌ریزی‌های شهری به شمار می‌رود. در این راستا شهر سالم شهری است که در آن با ایجاد و گسترش پیوسته شرایط فیزیکی و اجتماعی زیست محیطی و استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود، محیطی فراهم شود که در اثر آن مردم جامعه ضمن حمایت یکدیگر و مشارکت گروهی در انجام کلیه امور زندگی، قابلیت خود را به حداکثر برسانند و برای ارتقای کیفیت زندگی خویش تلاش کنند.

آئین رونمایی "طلوع شهر" از روزنامه طلوع

حاضرین:
حمیدرضا شیبانی، پژوهشگر و مدیر طلوع شهر- روزنامه طلوع
هانیه جاودانی، پژوهشگر و مدیرین معماری
نگار بدیعی، پژوهشگر و مدیرین شهرسازی
محمد رضا هژیر، پژوهشگر. کانون مطالعات معماری و شهرسازی صورت
پنل گفت‌وگو:
محمد مهدی جعفری زاده، مدیر مسئول روزنامه طلوع
حمیدرضا شیبانی، پژوهشگر ملی شهرسازی و نتیجه‌انگاشی
مرتضی شریفی، هیئت علمی دانشکده فنی و مهندسی شیراز (شهید باهنر)
یکشنبه ۲۱ آبان ۱۳۹۶، ساعت ۱۶ تا ۱۸
تألیف: حافظ، آثار گل فرهنگ و نشر اسلامی استان فارس، سالن غزل
آدرس: محله گل کهن، خیابان مطهری، تهران، پلاک ۹۳، تلفن: ۰۲۱۹۳۸۳۳۹۹

ساختمان‌های صفر انرژی (ZEB) پلی به شهرسازی پایدار

امروزه مصرف سوخت‌های فسیلی در جهان رو به افزایش است که به منظور تأمین آسایش انسان مصرف می‌شود، این منابع انرژی، برگشت‌پذیر نمی‌باشند و ذخایر آن‌ها رو به کاهش است. در کشور ما، ایران از کل انرژی مصرفی حدود ۵۰٪ آن صرف سرمایش و گرمایش ساختمان‌ها مسکونی می‌شود آنچه دارای اهمیت می‌باشد آن است که بسیاری از ساختمان‌ها مطابق با استانداردهای مصرف انرژی ساخته نشده است و همچنین در این ساختمان‌ها توجهی به طراحی همساز با اقلیم نیز نشده است.

به‌منظور صرفه‌جویی در مصرف انرژی و برقراری تعادل میان تولید و مصرف انرژی در ساختمان، امروزه بحث طراحی اقلیمی و معماری پایدار مورد توجه متخصصین و طراحان قرار گرفته است و اصطلاح ساختمان‌ها صفر انرژی یا ساختمان‌های پایدار، که به نوعی نگرشی بازیابی شده به طراحی اقلیمی و معماری همساز با اقلیم با استفاده از تکنولوژی جدید و هوشمندانه گفته می‌شود از آن مورد می‌باشد. ساختمان‌های انرژی صفر خالص به ساختمان‌هایی اطلاق می‌شود که خالص مصرف انرژی سالیانه آن صفر باشد.

ساختمان انرژی صفر که به‌صورت ساختمان با (برآیند) انرژی صفر (ZNE)، ساختمان انرژی صفر برآیند (NZEB) یا ساختمان برآیند صفر شناخته می‌شود، ساختمانی با برآیند مصرف انرژی صفر یا آلاینده کربن صفر سالیانه می‌باشد. ساختمان‌هایی که انرژی مضاعفی را در طول سال تولید می‌کنند ممکن است، ساختمان‌های انرژی مضاعف و ساختمان‌هایی که انرژی نسبتاً بیشتری را نسبت تولید

می‌شود مصرف می‌کنند، ساختمان انرژی نزدیک به صفر یا خانه‌های انرژی خیلی کم نامیده شوند.

در دنیای امروز با توجه به محدود بودن منابع سوخت فسیلی ساختمان‌ها، صنایع و دیگر ارگان‌ها به سمت استفاده از دیگر انرژی‌های موجود در زمین مانند انرژی خورشیدی، بادی، زیست انرژی و آبی حرکت نموده‌اند.

ساختمان‌های قدیمی ۴۰ درصد کل انرژی سوخت فسیلی را در آمریکا اتحادیه اروپا مصرف می‌کنند و تولیدکننده‌های مهمی از گازهای گلخانه‌ای محسوب می‌شوند. اصل مصرف انرژی شبکه صفر به‌عنوان یک ابزار برای کاهش آلاینده‌گی کربن و وابستگی به سوخت‌های فسیلی در نظر گرفته می‌شوند. گرچه ساختمان‌های انرژی صفر حتی در کشورهای توسعه یافته غیر متداول می‌باشند؛ ولی روز به روز اهمیت و محبوبیت پیدا می‌کنند.

ساختمان‌های صفر انرژی بر دو نوع است یکی ساختمان‌های با مصرف انرژی صفر (Zero Energy Building) (ZEB) و دیگری ساختمان‌های با مصرف خالص انرژی صفر (Zero Net) (ZNEB) (Energy Building).

این ساختمان‌ها حداکثر تطابق را با طبیعت داراست همچنین دارای تعادل بین تولید و مصرف انرژی‌ست. به دلیل استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و به صفر رساندن سوخت فسیلی باعث کاهش چشم‌گیر تخریب زیست-محیطی می‌شوند و به بهبود بازده ساختمان کمک می‌کند.

از جمله معایب ساختمان‌های صفر انرژی هزینه‌ی اولیه بالا، نیاز به متخصصین کارآزموده، کمبود دانش فنی و توانایی‌ها و تجربیات لازم در طراحی و ساخت این گونه ساختمان‌ها می‌باشد.

ایجاد ساختمان‌های مدرن انرژی صفر نه تنها از طریق پیشرفت صورت گرفته در تکنولوژی‌ها و تکنیک‌های انرژی جدید و ساخت‌وساز امکان‌پذیر شده است، بلکه به وسیله تحقیقات دانشگاهی پیشرفت قابل توجهی داشته است. این تحقیقات اطلاعات دقیق عملکرد انرژی را در ساختمان‌های قدیمی و آزمایشی جمع آوری می‌کنند و پارامترهای عملکردی را برای مدل‌های کامپیوتری پیشرفته جهت پیش‌بینی کارآمدی طراحی‌های مهندسی ارائه می‌دهند.

مفهوم انرژی صفر به‌علت گزینه‌های زیاد برای تولید و نگهداری انرژی همراه با روش‌های متعدد اندازه‌گیری انرژی (مرتبط با هزینه، انرژی یا انتشار کربن) برای روش‌های متعددی پذیرفته می‌شود. ایده و اصل مصرف انرژی خالص صفر به‌دلیل اینکه برداشت از انرژی‌های تجدیدپذیر وسیله و راهکاری برای حذف آلاینده‌ها و

